

Створюючи цю книжку, ми хотіли зробити її цікавою широкому колу читачів, заохотити до читання як тих, хто належить до церковної спільноти, так і тих, хто шанує владика Бориса передусім як науковця та президента Українського католицького університету, а також і тих, хто, можливо, нічого про нього не знає. Сподіваюся, що кожен, хто її читатиме, знайде у виданні щось, що особливо промовить до нього чи до неї. І що час, проведений за читанням, не здасться вам змарнованим.

Богдана Матіяш

ПРО ЧАС КРИЗ

Богдана Матіяш: Владико Борисе, дуже дякую, що Ви погодилися на спілкування. Я би хотіла, щоб книжка, яка постане з цих розмов, була джерелом надії для тих, хто її читатиме.

Ми починаємо наші розмови в час, коли у світі вже другий рік триває пандемія ковіду і сьомий рік в Україні триває війна, тож контекст, у якому перебуваємо, досить непростий. Через ковід минулий рік був дуже болісний для багатьох людей по всьому світу: хтось утратив роботу, хтось мав кризи в родині, а хтось переживав депресію через самотність, у якій опинився під час ізоляції. Я бачила статистику розлучень, спричинених локдауном і тим, що люди не витримували постійного перебування поруч. Також бачила статистику суїцидів в Україні, яка наближається майже до восьми тисяч за 2020 рік, і це насправді страшно. До звичних

нам щоденних викликів додалося чимало нових, до яких ми явно були не готові.

Наш час позначений кризою, до того ж великою, але з кризи завжди є два виходи: або зануритись у ще більшу безвихідь, або завдяки цій кризі трохи вирости. Можливо, тепер ми мусили трохи зупинитися, щоб переосмислити свої способи життя, свої цінності й пріоритети.

Що за минулий рік змінилося у Вашому способі бути? Що для Вас увиразнювалось і було важливим?

Владика Борис Гудзяк: Час ковіду приніс багато обмежень, зокрема в церковному житті. Новим викликом стало те, як правити богослужіння, як причащати, як звершувати чин похорону, як здійснювати служіння людям. Конкретні й навіть технічні речі раптом почали обмежувати сакральний обряд. Таїнственні моменти треба було навчитися пережити в їхній суті без численної участі людей і без звичних обрядів. У цьому контексті одразу впродовж перших тижнів пандемії в душпастирстві було відчутно біль, і йдеться не лише про смерті тих, хто відходив до вічності внаслідок хвороби, а про певну душпастирську самотність: наш обряд побудований на постійній взаємодії священнослужителя і вірних та вірних між собою, якщо ж одна сторона відсутня, то цю порожнечу доволі непросто заповнити.

Проте з часом ми почали відкривати можливості долучатися до молитви віртуально, і в такий спосіб у ній часто брали участь тисячі осіб. Упродовж року в усіх запланованих візитаціях парохій — я вже не кажу про конференції, міжнародні поїздки, участь у Постійному Синоді — не можна було брати участі або взагалі треба було їх відкликати.

Правду кажучи, Господь так благословив, що я ці заперечення і обмеження старався використати в плідний спосіб. Для мене подорожі стали немалим тягарем. Роками у мене було декілька поїздок на тиждень. Коли я був єпископом у Франції, три місяці на рік проводив у Парижі, а дев'ять — у дорозі: в літаках, потягах, автобусах і автівках. Подорожі навіть всередині єпархії займали чимало часу, бо до деяких парафій дорога від Парижа займала вісім годин. І, звісно, були часті поїздки до України, зокрема пов'язані із зобов'язаннями щодо УКУ.

І тут розпочався рік без літаків. За цей рік я лише раз летів літаком до Чикаго й назад на поминальну службу Марти Коломиєць*. Відсутність подорожей пішла мені на користь. Від вересня 2019 року до початку березня 2020 року я щомісяця хворів. Довелося відкликати виступ на конференції у Франції і в Гарварді. Не раз через хвороби я не міг брати участь у святкуваннях, де мене чекали як нового митрополита. Цього ж року я жодного разу не хворів і тепер почувуюся на десять років молодшим. Мабуть, сповільнення темпу подорожей і те, що я не був повсякчас у громадському транспорті й на летовищах, де є не лише ковід, сприяло тому, що час пандемії став часом мого здоров'я.

Я думаю, ми всі зрозуміли, що наша технологічна пиша і наші претензії на те, щоб контролювати своє життя, — а може,

* Марта Коломиєць (6.04.1959–16.08.2020) — українка, народжена в Чикаго, близька приятелька митрополита Бориса Гудзяка. Була директоркою Програми імені Фулбрайта в Україні, Головою правління Українського жіночого фонду, першою американською журналісткою, котра приїхала до України. Була одружена із журналістом Данилом Яневським. — Тут і далі примітки Богдани Матіяш.

й життя інших, – і різні наші проєкції є трохи смішними. Через цю ситуацію Господь закликає нас до смирення, яке, як мені здається, потрібне сьогоднішньому галасливому, крикливому світові, що шаліє довкола спецефектів і поверхово та пристрасно ганяється за задоволенням, самореалізацією. Ковід нас сповільнив.

Ковід змусив нас, єпископів в Америці, спілкуватися по-новому, і ми щотижня маємо зустріч у зумі, чого колись не було. Раніше були зустрічі двічі на рік. А тепер маємо зустрічі годину-півтори, ділимося новинами, взаємними порадами. Ми почали частіше зустрічатися зі своїми священниками, проводити конференції з вірними.

Б. М. Владико, Ви зауважили, що наші набудовані плани трохи смішні перед Богом, що нам потрібне смирення і що не всі наші самореалізації мають аж такий сенс. Я би хотіла трохи більше зосередитися на смиренні, бо маю враження, що люди трактують його кожен по-своєму. Який сенс Ви вкладаєте в це слово і що маєте на увазі, коли говорите про самореалізацію? Бо багато хто скаже, що самореалізація є доброю. Що поганого, коли лікар є реалізованим; що поганого, коли митець розвиває свій талент і творить добрі речі? Але все одно чомусь виявляється, що Господь навіть це добре ставить на певну паузу.

Б. Г. Може, це не обов'язково пауза, а переорієнтація. На поняття «смирення» я дивлюся етимологічно. Це «життя со миром». Життя в мирі. Правдиве смирення не є приниженням. Смирення часом може бути й піднесенням. Автентичне смирення – це життя реальністю: прийняття себе, ближніх

і обставин такими, які вони є. Це не означає опускати руки перед брудом, хаосом і несправедливістю, але зрозуміти їх і назвати на ім'я. І перестати боятися. Ворог людського роду спокушає нас передовсім тим, що вводить нас у тривогу, боязнь, неспокій. От щось сталося...

Б. М. ...і я вже сприймаю все, як катастрофу, катаклізм...

Б. Г. Так. А Господь хоче нашого миру і нашої автентичної радості. Радості, яка є правдивою, а не спецефектною, не наркотичною і не перебуває лише на поверхні. Радість, яка виходить із природи речей, що їх ми бачимо як дар. Ми бачимо, скільки людей сьогодні, як ніколи в історії, мають задоволені потреби й бажання. Хто пам'ятає Радянський Союз і те, який вигляд мав якийсь гастроном, знає, що можна було прийти – а там є капуста, і все. А сьогодні в кожному містечку чи навіть селі можна вибирати, скільки сортів мила, дезодорантів, пластівців, ковбасок і всього іншого можна купити. На вулицях України, напевно, є в двадцять разів більше машин, ніж було в радянські часи. Житлова площа квадратних метрів на особу колосально збільшилася. Скільки набудовано нових будинків, а як зменшилася кількість населення – до 37 мільйонів за сьогоднішньою статистикою, тоді як раніше було 52 мільйони. Певний матеріальний комфорт – це добре, бо він переносить нас із рівня банального виживання на рівень реалізації, але добробут не може бути єдиною метою, а повинен бути інструментом. У багатьох випадках добробут розслабляє, і споживацтво стає єдиним критерієм якості життя.

Натомість споживацького задоволення і матеріального комфорту в Україні й у світі є чимраз більше. Кількість

найбідніших людей, відсоток світового населення, яке перебуває за межею бідності, зменшується. Але ми бачимо, наскільки заможні люди або навіть багатії живуть у страху. Вони мусять мати захист, охоронців. Їдуть у «танках», живуть за мурами, бо є непевність – може, її не визнають, може, вона підсвідома. І немає свободи спілкування. Це пов'язано з проєкціями й невластивими ілюзіями того, чого ми потребуємо, що приносить щастя, до чого нам прагнути. Смирення пов'язане з простотою, безпосередністю. Смиренна людина не боїться і є відкритою, бо вона приймає реальність, а не воює з нею. Смирення не означає байдужість чи бездіяльність. Це базова постава, фундамент, погляд на життя. Ми покликані жити надією, а для нас надія – це не статика, а ріст, розвиток. Розвиток вимагає зусиль, праці над собою, що передбачає і втому, а часом і виснаження. Але все це має бути в рівновазі, оповите розумінням, що всередині я залишаюся гідним як возлюблений син, як возлюблена донька Господня.

Ковід збігся в часі з моїм переїздом, властиво поверненням, до США. Таку зміну, коли тебе перекидають з одного континенту на інший, коли покидаєш спільноту, сім'ю духовенства й вірних, із якими зблизився; коли мусиш виривати своє коріння і переїжджати ще раз із країни в країну, можна пережити як драму.

Але якщо ми вільні, не прив'язані до матеріального і у властивому сенсі смиренні, тоді приймаємо реальність і навіть випробування стають новою нагодою та джерелом надії. Тому думаю, що всякі зміни й виклики ми переживаємо значно краще, якщо маємо мир у душі, якщо живемо со миром.

Б.М. Це дуже гарно. Я зовсім з іншої відправної точки починала би думати про смирення.

Ті, хто стежить за УКУ, знає і слухає Вас, читає Ваші інтерв'ю, добре знають принцип трьох «С»: спілкування, свідчення і служіння. Як в умовах криз їх можна реалізовувати? Як реалізовувати, для прикладу, служіння, якщо не раз ми не можемо мати живих зустрічей і багато хто навіть не знає, як у таких умовах комусь служити? Що можна робити для іншого, якого ти навіть не бачиш?

Б.Г. Я сказав би, що ми маємо феноменальні можливості. Є ще неоране поле можливостей щодо служіння. Служіння може бути напрочуд простим. Ми не можемо когось провідати, але самотня, ізольована людина, якій я телефоную, отримує великий скарб. Ми маємо скарби, якими можемо ділитися. Мені здається, що потреби, які з'явилися через обмеження й ізоляцію, дозволяють на велику творчість у служінні. Сьогодні можна привезти комусь харчі й залишити їх на сходах, подзвонивши у двері. Сьогодні можна написати листа від руки. Як сьогодні вражає листівка, написана від руки, у світі електронної комунікації! Я вже забув, коли щось писав від руки – хіба що ставлю підписи на документах. Важливо підтримати тих, хто є на фронтах медичної боротьби, тих, хто зберігає громадський порядок, хто займається транспортом, служить нам у надзвичайний спосіб. Важливо не здаватися, не опускає рук і просто спокійно подумати, скільки є людей, із якими я роками не говорив. Не тільки їм, а й мені буде приємно, якщо я до них зателефоную. Є ця можливість, правда? Телефони є. Все залежить від моєї ініціативи.

Звісно, єпископ має особливі покликання, але тепер, в обмежених обставинах, мені здається, що я спілкуюся більше, ніж будь-коли раніше. Спілкування в зумі, приготування матеріалів, написання текстів щодня займає 5–6 годин.

Я знаю, що люди дуже цінують, коли наші священники телефонують до них. Я просив наших отців: «Дзвоніть до кожного вірного». Наші парохії в Штатах не аж такі великі. Нехай це буде сто сімей – деякі парафії налічують і більше, – але їх усі можна обдзвонити. Активні священники роблять це, і контакт набуває нового виміру. Є обмеження, але є нові можливості.

Не применшуючи тягаря, який переживають люди, а також травм і втрат, я також із надією дивлюся на тихі, героїчні свідчення, на нову солідарність і нові формати спілкування.

Б.М. Владико, я поставлю, може, дещо примітивне запитання, але для багатьох воно неочевидне. Ви дуже часто наголошуєте на потребі спілкуватися. Але чому спілкування таке важливе, особливо спілкування не віртуальне, а живе, «голосом»? Я запитую це ще й тому, що часто бачу в фейсбуку, що люди мого віку й молодші за мене не раз пишуть, що їм складно говорити по телефону, що вони не відповідають на дзвінки з незнайомих номерів. Зрештою, що навіть зі знайомими їм легше листуватися в чаті, а не говорити по телефону. Це меседж, який за останні декілька років стає все настирніший. Людям щось перешкоджає взяти і просто задзвонити до приятеля.

Колись не було телефонів, і люди просто приходили одні до одних у гості, по-сусідськи, по-родичанськи. Тепер ці зв'язки все більше розсипаються, і багатьом із нас навіть не

спаде на думку, що можна послужити комусь, зателефонувавши до нього.

Власне, звідси моє запитання: чому спілкуватися – і то голосом – так важливо? Бо культура саме такого спілкування виразно нищиться. Може, на це вплинули цифрові технології. Зрештою, не знаю, що на це впливає.

Б.Г. Я думаю, що є багато чинників. Але, повертаючись до Вашого запитання, чому спілкування важливе, – воно є основним, воно впливає з нашої антропології, з нашої суті, з моменту нашого сотворення. У перших розділах Святого Письма, Книзі Буття, в історії про сотворення читаємо, що людина створена на образ і подобу Божу. А ми, християни, ісповідуємо глибинне і найважливіше таїнство, що Бог є триособовий. У самому Бозі є Три Особи, які спілкуються, причому досконало. І наші образ та подоба полягають у тому, що ми є особами, як Бог. Отже, наша духовна ДНК програмує, кличе нас до міжособистісного спілкування. Це одна з основних рис, характеристик, потреб, задовольень і реалізацій людини – бути у стосунку до іншого. Із християнської перспективи немає індивідуального духовного життя. Ти не можеш як індивід жити духовно. Все духовне життя є у стосунку до (І)іншого. Не лише онтологія Бога, на взірць Якого ми створені, це визначає, але саме наше сотворення супроводжується Божою констатацією при створенні Адама: недобре, щоб він був сам. І Господь творить жінку.

Тобто є не лише два індивіди, але є взаємодоповнювальні начала: чоловіче і жіноче. І на різних рівнях – чи це чоловік із жінкою, чи стосунки в сім'ї, чи серед друзів, чи на роботі,